

Шевченко О.Л.

кандидат філологічних наук, доцент

завідувачка кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

АНАЛІЗ НЕПРЯМИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ РІЗНИХ ВИДІВ СПОНУКАННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

***Анотація.** У статті розглядаються деякі непрямі спонукальні засоби здатні передавати окремі значення спонукальної модальності, а саме наказ, вимогу, розпорядження, повчання, пораду, прохання, наполягання та інші. Вони відрізняються формою вираження, а також мають відмінності в семантичному, соціальному та психологічному аспектах.*

***Ключові слова:** непрямі спонукальні засоби, семантична структура, функціонально-семантична поле, імпліцитні форми спонукування.*

***Abstract.** The article studies some indirect directives capable of expressing certain meanings of imperative modality, namely order, demand, command, instruction, advice, request, insistence and some others. They differ in the form of expression, and have differences in semantic, social and psychological aspects.*

***Key words:** indirect directives, semantic structure, functional-semantic field, implicit directives.*

У процесі спілкування люди передають не тільки різноманітну інформацію, але також волевиявлення, почуття, впливають один на одного в певному напрямку, домагаються взаєморозуміння. Звертаючись до співрозмовника мовець прагне викликати у нього відповідну реакцію: спонукати до певної дії або повідомлення, викликати якесь почуття (радості, злагоди, задоволення тощо).

Спонукування, як писав Дж. Р. Серл, являє собою спроби з боку мовця від вельми скромних до вельми агресивних домогтися того, щоб слухач щось зробив [1, 182]. Р. Рісселада вказує на те, що спонукальні висловлювання можуть служити для вираження наказу, прохання, поради та інших самих різних спонукальних інтенцій [2]. Це означає, що загальне значення спонукування може розпадатися на окремі спонукальні значення, такі як: наказ, вимога, команда, розпорядження, вказівка, повчання, порада, прохання, благання, умовляння, заклинання, наполягання, заборона та інші [3].

У цій статті розглядаються непрямі спонукальні засоби, які як невід'ємні конституенти функціонально-семантичного поля спонукування здатні передавати більшість зазначених відтінків спонукальної модальності. Хоча неможливо провести чітку грань між деякими близькими за значенням відтінками спонукування (наприклад, наказом і розпорядженням, проханням і благанням) і способами їх вираження, все ж в сучасній англійській мові відзначається тенденція деяких засобів непрямого вираження спонукування до спеціалізації для передачі певних окремих спонукальних значень.

1. Наказ може виражатися як прямими, так і непрямыми засобами. Наказ завжди категоричне спонукування, що вимагає від адресата обов'язкового виконання. Той хто говорить, дає його в силу наявних у нього або уявних повноважень. Так, наказувати можуть батьки дітям, військовослужбовці вищі за рангом нижчим, начальники підлеглим, вчителі учням і так далі. Накази завжди вимовляються з

характерною наказовою інтонацією, завдяки якій питальні й розповідні речення в усній мові легко можуть бути однозначно інтерпретовані як спонукальні.

Для того, щоб виразити наказ найчастіше вживаються такі непрямі спонукальні засоби:

- стверджувальні речення з модальними дієсловами *must, have to, should, might*. Наприклад, «You should leave immediately!» «Yes, sir». «By the way, you might ring up a number for me now. Look up in the book». «Yes, sir».

- стверджувальні речення з дієсловом-присудком у майбутньому часі або в теперішньому у значенні майбутнього. Наприклад, «Your sister is taking us back to town. Any objections?» «No».

Непрямі спонукальні засоби, що зазначені вище, передають наказ експліцитно в ситуації «вищий» — «нижчий», оскільки поряд з прямими засобами, вони зазвичай використовуються для вираження наказу.

2. Вимога в соціальному і психологічному плані відрізняється від наказу [4]. У тлумачному словнику сучасної української мови вона визначається як «побажання, прохання, висловлене так, що не припускає заперечень» [5, 141].

У разі вимоги мовець не має тих повноважень або влади, якими він володіє в ситуації наказу. Проте він наполегливо, іноді навіть більш наполегливо, ніж в разі наказу, спонукає адресата виконати дію. Вимагаючи, адресант часто не впевнений, чи буде виконано дану дію. Вимога зазвичай вимовляється з тією ж наказовою інтонацією, що і наказ, і найчастіше виражається тими ж структурами, як, наприклад, в таких ситуаціях:

«But Tatie, you must go by this afternoon and pay», she demanded. «Sure I will», I said.

«I should prefer you to make sure that I have no blowpipes or other lethal weapons concealed upon my person».

3. Розпорядження — це наказ в усній або письмовій формі, даний директивним органом чи повноважною особою [5, 1258]. Розпорядження найчастіше є роз'ясненням або повчанням, що і як робити з конкретного питання. Розпорядження відрізняється в основному від наказу тим, що мовець не передбачає негайного виконання дії адресатом, а дає установку на певний період, хоча все ж вказану дію обов'язково повинно бути виконано. Як показує матеріал дослідження, значення розпорядження в основному реалізується в конструкції *I want you to do* і в стверджувальних реченнях з модальними дієсловами *must, have to, should, ought, can*.

Наприклад, «I want you to check two phone numbers and give me all the calls they got and all the calls they made for the last three months».

«You can work on that one, Janet. Next to it on the same bank of switches, are the port and starboard intercooler switches. They will have to be opened fully».

4. Повчання — це порада, напучення [5, 1002]. Від наказу воно в основному відрізняється тим, що не передбачає обов'язкового виконання адресатом дії. Повчання зазвичай дається особою з певним авторитетом, старшим за віком, досвідом, але не обов'язково вищим за службовим положенням. Повчання найчастіше виражається наступними непрямыми спонукальними засобами:

- стверджувальними або заперечними реченнями з модальними дієсловами *must, should, ought*. Наприклад, «At your time of life you ought to take interest in things. You are a young woman»;

- стверджувальними або заперечними реченнями з конструкціями *you had better, it would be better, it's better for you, you would rather, I'd rather you did* та подібними. Наприклад, «I was afraid it was hopeless. You'd better go to Berta now, she wants you»;

- займенниковими питаннями *why don't you...?* Наприклад, «Why don't you have another day in bed? The doctor did advise you to take things easy»;

- непрямыми спонукальними засобами із вставними реченнями і дієсловами гіпотетичної модальності *I would suggest; if I may make a suggestion; I hope* та інші. Наприклад, «I would suggest that Mademoiselle accompany me in the guise of my secretary. Here, Mademoiselle, is a notebook and a pencil for the shorthand»;

- декількома прямими і непрямыми спонукальними реченнями, об'єднаними єдиною цільовою установкою. Наприклад, «If I may make a suggestion, try to avoid answering too many questions. The line that may be wise to take is that you consider it lucky that you arrived when you did. The less you say, if I may presume to coach you, the better it will be for all concerned».

Всі наведені непрямі спонукальні засоби здатні передавати значення повчання тому, що їх семантична структура містить сему поради.

5. Порада — це пропозиція, вказівка, як діяти за яких-небудь обставин, повчання, напучення [5, 1064]. Порада відрізняється від настанови тим, що мовець може не мати особливого авторитету або досвіду, а також не припускає, що адресат обов'язково виконає дію. Це дуже м'яке спонукування. Порада виражається в основному тими ж непрямыми спонукальними засобами, що і повчання. За винятком займенникових питань типу *Why don't you...?* які замінюються такими ж питальними реченнями без допоміжного дієслова *do*. Наприклад, «Why not come and see for yourself?»

«I hope you don't mind me reminding you, sir, but it is time for you to play with Aleko before I give him his bath and his supper». He rose lazily to his feet.

6. Найчастіше непрямі спонукальні засоби вживаються для передачі прохання. Прохання — це ввічливе звернення до кого-небудь з метою домогтися чогось, спонукати кого-небудь зробити, виконати щось [5, 1117].

Адресант в разі прохання не має відповідних повноважень, або ж діє так, ніби у нього немає повноважень або влади вимагати від співрозмовника виконати дію. Таким чином, він залишає за адресатом право відмовитися.

В цьому випадку, в структурі речення часто зустрічається *please*, яке робить прохання ще більш ввічливим. Непрямі спонукальні речення, зокрема, загальні питання з модальними дієсловами і займенникові питання є типізованими засобами непрямого вираження прохання в сучасній англійській мові, і на думку Дж. Грін, зазвичай вимовляються з такою ж інтонацією, як і імперативні речення в значенні прохання [4, 62]. Наприклад, «Oh, thank goodness», breathed the stewardess. «Would you wake him, please?»

7. Благання — це наполегливе, невідступне, ласкаве прохання [5, 85]. Благання — це завжди ввічливе, іноді навіть перебільшено ввічливе спонукання, звернене до особи, що володіє більш високим статусом. У адресанта немає реальної надії, що його прохання буде виконано. непрямі спонукальні речення, що виражають благання, дуже часто вживаються з *please*. У цьому значенні в основному використовуються:

- питальні речення з модальними дієсловами *will, would, can, could*, до яких можуть додаватися так звані *tags*;

- конструкції типу *How I wish...; I do wish...;*

- імпліцитні форми спонукання. Щоб підсилити значення спонукання часто вживаються такі емпатичні вирази як: *for my sake; for baby's; for old time's sake* та подібні. Наприклад, «Tom, can you get me off the hook? For old time's sake?»

8. Заклинання є настійним проханням, благанням про що-небудь [5, 395]. Заклинання відрізняється від благання тим, що хоча адресант і не впевнений, чи буде виконано те, про що він просить, але все ж настійно домагається виконання життєво важливої для нього дії. В цьому випадку використовуються в основному ті ж непрямі спонукальні засоби, що і для вираження благання. Однак мовець зазвичай вживає не одну, а кілька синонімічних конструкцій для вираження єдиної цільової установки.

Наприклад, «Oh, Linnet, you will give him a job, won't you, for love of me? Say you will, Linnet. Beautiful Linnet! Tall golden Linnet! My own very special Linnet! Say you will!»

9. Наполягання — наполегливе вимагання, домагання від кого-небудь виконати щось [5, 729]. Адресант наполягає в тому випадку, коли його первісний наказ, вимога, прохання чи благання не задоволені. Він (вона) намагається ще раз добитися мети — спонукати адресата все ж виконати дію. Первинне спонукання — відмова — вторинне спонукання складають ланцюжок, який і представляє комунікативний акт наполягання. Наполягання може виражатися будь-якими спонукальними формами, як прямими, так і непрямими, в залежності від модального відтінку первинної спонукальної репліки. Наприклад, «I was wondering — could we have some of those late grapes for dessert tonight».

«They're no fit for picking yet», said MacDonald. He spoke kindly but firmly.

«Oh», said Lady Coote. She plucked up courage.

«Oh, but I was in the end house yesterday, and I tasted one and they seemed very good».

Первинне спонукання може мати модальний відтінок наказу, вимоги, розпорядження, заборони, повчання, рекомендації, прохання, благання, заклинання або інші. Проте вторинне спонукання завжди залежить від первинного. Якщо первинне спонукання було категоричним, то вторинне містить ще більш категоричний наказ, вимогу, розпорядження або заборону.

Якщо первинне спонукання мало ввічливий, некатегоричний характер, то вторинне буде ще більш м'яким і ввічливим. У вторинному спонуканні часто мотивується доцільність виконання дії або ж вказуються причини, які дають можливість або зобов'язують вчинити дію.

Так, у вищенаведеному прикладі, гостя звертається до господаря будинку з проханням замовити на десерт трохи винограду і одержує вмотивовану відмову. Далі вона ще раз намагається домогтися задоволення свого прохання, вживаючи імпліцитну форму, яка вказує на причину, яка дає можливість її виконати.

Таким чином, всі розглянуті окремі спонукальні значення можуть передаватися за допомогою різноманітних непрямих засобів. Однак деякі категоричні відтінки спонукання, такі, наприклад, як команда можуть бути виражені лише прямими спонукальними засобами. Разом з тим слід зазначити, що в даній роботі розглядалися не всі модальні відтінки спонукання (наприклад, заборона), які можна передавати за допомогою непрямих засобів, оскільки це великий матеріал для окремого дослідження.

Аналіз корпусу мовного матеріалу дозволяє нам припустити, що оскільки окремі значення спонукання відрізняються як за формою вираження, так і за відтінками загального змісту; мають відмінності в соціальному і психологічному аспектах, їх правомірно розглядати як окремі мікрополя, що входять до складу функціонально-семантичного поля спонукання, об'єднаного загальною комунікативною установкою — спонукати слухача виконати дію або досягти певного стану.

Список використаних джерел

1. Серл Дж. Р. Классификация иллокутивных актов./ Джон Серл// Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. XVII: Теория речевых актов. — С. 170–187.
2. Rissalada R. Imperatives and other directive expressions in Latin: A study in the pragmatics of a dead language/Rosie Risselada. Amsterdam, 1993. — 349p.
3. Бурячок А.А. та ін. Словник синонімів української мови: в двох томах. — Т.1: А – Н / Гнатюк Г. М.; Головащук С. І.; Горюшина Г. Н.; Лозова Н. Є.; Тараненко О. О.; Фридрак В. Б.; Мельник Н. Ю.; Нечитайло О. І.; Родніна Л. О.; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови; НАН України. — К.: Наук. думка, 2001. — 1040 с. — (Словники України).
4. Green G.M. How to get people to do things with words: The questions of whimperatives. — In: Some new directions in linguistics. — Washington: Georgetown Univ.press, 1973, p.51–79.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000/ уклад. та голов. ред. Бусел В.Г. — Київ; Ірпінь: Перун, 2005. — 1728 С.